

Добровольська В.В.
доцент кафедри господарського права і процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, адвокат

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАДАННЯ АДВОКАТОМ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Поняття правової допомоги є відносно новою юридичною категорією, якої притаманне конституційне підґрунтя. Так, Конституція України містить поняття «правова допомога» [1], яке представляє собою певну послугу юридичного напрямку. Такої думки дотримується і Конституційний Суд України – у своєму рішенні від 16 листопада 2000 р. № 13-рп/2000 у справі за конституційним зверненням громадянина С. щодо офіційного тлумачення положень ст. 59 Конституції України, ст. 44 Кримінально-процесуального кодексу України, ст. ст. 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) визначено поняття «право на правову допомогу» як гарантована Конституцією України можливість фізичної особи одержати юридичні (правові) послуги [2]. 9 червня 2006 року Указом Президента України схвалено Концепцію формування системи безоплатної правової допомоги в Україні [3], якою встановлюються загальні принципи формування і функціонування системи безоплатної правової допомоги, а також повного або часткового фінансування правової допомоги за рахунок коштів державного бюджету.

На сьогоднішній день багато вчених праць присвячено саме безкоштовній правовій допомозі. Актуальність цього питання обумовлюється соціальними процесами, які відбуваються у суспільстві, адже «надання безкоштовної правової допомоги соціально незахищеним верствам населення, а також іншим особам, що її потребують, є не тільки частиною державних гарантій із забезпечення прав, свобод і законних інтересів індивідів, але й важливим елементом соціальної політики держави в цілому» [4, с. 420]. На думку М. М. Кіпніса, «конституційне право на отримання кваліфікованої юридичної допомоги гарантується не тільки створенням (інституціоналізацією) професійного співтовариства адвокатів, але й встановленням державою принципів діяльності цієї спільноти, які захищають від довільного втручання під час надання юридичної допомоги» [5, с. 96].

В 2011 році в Україні був прийнятий законодавчий акт, який самостійно виокремив термін «правова допомога» та «безоплатна правова допомога», який, як слушно зазначається у літературі виступає одночасно як засобом, так і поштовхом до прогресивних змін у побудові законодавства, основним завданням якого є дотримання основоположних прав і свобод людини і громадянина [6, с. 33]. Так, за ст. 1 Закону України «Про безоплатну правову

допомогу» безоплатна правова допомога – правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел та правова допомога це надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення [7].

Підстави та умови надання адвокатом безоплатної правової допомоги у цивільному судочинстві визначені загальним та спеціальним матеріальним та процесуальним законодавством. Так, у ч. 2 та 3 ст. 10 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» зазначено, що кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги в процесі вирішення справ у судах в Україні діє адвокатура [8]. Надання правової допомоги є ключовим чинником визначення адвокатської діяльності. Так, за ст. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську допомогу» адвокатська діяльність – незалежна професійна діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту [9].

До спеціальної підстави надання адвокатом правової допомоги відноситься Порядок, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України, який визначає механізм проведення конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються для надання безоплатної вторинної правової допомоги [10]. У цьому нормативному акті підзаконного характеру зазначено, що рішення про проведення конкурсу приймається Мін'юстом за поданням Координаційного центру з надання правової допомоги. Зазначене рішення повинне містити найменування адміністративно-територіальної одиниці (одиниць), на території якої (яких) проводиться конкурс, період його проведення, назву дистанційного курсу, що має пройти адвокат до початку першого етапу конкурсу, посилання на адресу веб-сторінки, створеної для реєстрації адвокатів для участі у конкурсі (далі – веб-сторінка реєстрації), а також мінімальні оцінки за кожним етапом конкурсу та підсумкову оцінку адвоката, достатні для його включення до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу (далі – Реєстр адвокатів), іншу необхідну інформацію. Рішенням про проведення конкурсу також затверджується розроблений Координаційним центром план-графік проведення конкурсу.

На підставі аналіз вищезазначених нормативних та інших положень можливо говорити виключно про кваліфікаційну правову допомогу, яку надається адвокатами. В той же час, чинне законодавство України не дає визначення такої правової категорії як «кваліфікована правова допомога», а тому у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі існують різні точки зору щодо цього поняття та основних критеріїв такої допомоги. На думку А. Л. Міронова, «право на кваліфіковану правову допомогу як суб'єктивне

право – це гарантована державою за допомогою законів можливість особи отримувати необхідну йому допомогу від інших осіб, що володіють спеціальними юридичними знаннями, вміннями та навичками» [11, с. 10]. Авторами дослідження «Громадянські права людини: сучасні проблеми теорії та практики» запропоновано ввести поняття «мінімальні стандарти кваліфікованої юридичної допомоги», складовими яких є наявність юридичної освіти у особи, яка надає правову допомогу, а також пред'явлення до особи, яка надає окремі види юридичної допомоги, спеціальних вимог (кваліфікаційний іспит, стаж і т. д.)» [12, с. 116]. Г. М. Резнік вважає, що «відповідно до світової практики кваліфікованою може вважатися допомога, що надається фахівцями по праву – як мінімум особами, які мають юридичну освіту, при обов'язковому дотриманні професійних стандартів та етичних норм, а також за підтримки професійного контролю. Поза цими стандартами та нормами юридична допомога кваліфікованою визнана бути не може. Незважаючи на різноманіття органів та осіб, які надають кваліфіковану юридичну допомогу, жоден з них не може замінити адвокатуру. Переважна «більшість суб'єктів можуть надавати таку допомогу тільки стосовно певних аспектів правової системи, тоді як діяльність адвокатури має універсальний характер і ґрунтується на принципах верховенства права, незалежності, гуманізму, демократизму й конфіденційності» [13, с. 8].

Таким чином, адвокат є головним суб'єктом надання безоплатної правової допомоги, якої при цьому надається статус кваліфікованої в залежності від характеру і виду спірних правовідносин, що надається в порядку та на умовах визначених нормами чинного законодавства.

Можливо виокремити консультативну діяльність адвоката відносно надання безоплатної правової допомоги як виду первинної безоплатної правової допомоги та певного напрямку його діяльності, яка полягає у тому, що адвокат у процесі здійснення адвокатської діяльності надає правову допомогу сторонам та учасникам різноманітних процесів шляхом проведення консультацій.

Метою такого роду консультацій є надання правової інформації у загальному вигляді стосовно питань, які цікавлять учасників зазначених процесів, тобто – надання обґрунтованої відповіді на поставлені конкретні правові питання щодо будь-якого спору, з урахуванням норм чинного законодавства, як процесуального так і матеріального

Список використаної літератури:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. в редакції Закону від 01 січня 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатов Д.І. щодо офіційного тлумачення ст. 59

Конституції України та ст. 44 КПК України від 16 листопада 2000 р. // Вісник Конституційного Суду України. – 2001. – № 9. – С. 24-30.

3. Про Концепцію формування системи безоплатної правової допомоги в Україні: Указ Президента України від 9 червня 2006 р. // Урядовий кур'єр. – 2006. – 21 черв.

4. Личко В. С. Поняття та види правової допомоги / В.С. Личко // Актуальні питання держави і права. – 2009. – Вип. 26. – С. 419-425.

5. Кипнис Н. М. Корпоративная независимость адвокатуры как гарантия конституционного права граждан на получение квалифицированной помощи / Н. М. Кипнис // Адвокатура. Государство. Общество: Сборник материалов Всероссийских научнопрактических конференций 2004-2005 гг. – М. – 2006. – С. 95-106.

6. Форманюк В.І. Надання безоплатної вторинної правової допомоги в Україні / В.І. Форманюк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2014. – Вип. 29. – Частина 2. – Том. 2. – С. 32-39.

7. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02 червня 2011 р. в редакції від 28 серпня 2018 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 51. – Ст. 577.

8. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02 червня 2016 р. № 1402-VIII в редакції від 15.12.2017 р. // Відомості Верховної Ради. – 2016. – № 31. – Ст. 545.

9. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05 липня 2012 р. № 5076-VI в редакції від 05.01.2017 р. // Відомості Верховної Ради. – 2013. – № 27. – Ст. 282.

10. Про затвердження Порядку і умов проведення конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються для надання безоплатної вторинної правової допомоги: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2011 р. № 1362 // Урядовий кур'єр від 05.01.2012. – № 2.

11. Миронов А. Л. Реализация конституционного права человека и гражданина на получение квалифицированной юридической помощи при осуществлении правосудия: автореф. дис. на соискание ученой степени кандидата юридических наук : спец. 12.00.02; 12.00.11 «Конституционное право; муниципальное право» / А. Л. Миронов. – М., 2009. – 22 с.

12. Гражданские права человека: современные проблемы теории и практики / Под. Ред. Ф. М. Рудинского. – М., 2008. – 190 с.

13. Резник Г. М. К вопросу о конституционном содержании понятия «квалифицированная юридическая помощь» / Г. М. Резник // Адвокат. – 2007. – № 4. – С. 25-27.